

Vision för
den fria bildningen
år 2005

Bildning för alla

Samverkande bildningsorganisationerna inledde år 1999 en process för att skapa en vision av bildningsarbetet. När samhället förändras så snabbt som nu pågår ett ständigt arbetet med visioner. Ändå behövs då och då mellanboksut och ett sådant är nu färdigt efter en rätt grundlig diskussion. Denna vision av det fria bildningsarbetet svarar på många aktuella frågor.

Undervisningsministeriet har länge efterlyst sektorns egen syn på bildningsarbetets framtid. En sådan är nödvändig när sektorn utvecklas, eftersom friheten i det fria bildningsarbetet gör att planeringen och t.o.m. dimensioneringen inom sektorn avviker från det som gäller annan utbildning. Vägvisare behövs också när man drar upp riktlinjerna för hur förutsättningarna för det fria bildningsarbetet kan förbättras i enlighet med programmet för Lipponens andra regering.

Visionen behövs i studierna inom det fria bildningsarbetet och i det studieprogram som fått namnet VSOP. Här stöter man ofta på frågan om det fria bildningsarbetets identitet. Också därför är det nödvändigt att utforma en bild av verksamheten och uppgifterna under den närmaste framtiden och lägga fram motiveringar. Denna vision kan ses som ett inlägg i identitetsdebatten.

I både det utbildningspolitiska tänkandet och lagen om det fria bildningsarbetet betonas utvärderingen av verksamheten. I denna utvärdering är det viktigt att beakta den speciella karaktären i varje verksamhet. Denna vision torde erbjuda utgångspunkter också för utvärderingen av det fria bildningsarbetet.

Ett grundläggande drag i det fria bildningsarbetet är mångformigheten. Den för med sig sina egna problem och leder till att visionen måste bli ganska allmän till sin karaktär. Därför är det desto viktigare att varje organisation inom det fria bildningsarbetet formulerar sin egen vision. Den gemensamma visionen kan förhoppningsvis tjäna som en allmän bakgrund för detta arbete.

Under de senaste årens diskussioner har man känt en äkta oro över att bildningen kanske inte längre, enligt bästa nordiska traditioner, tillkommer alla, utan håller på att bli ett privilegium för dem som kan betala. Denna vision tar klart ställning i frågan. Bildningen tillkommer alla.

VISION FÖR DEN FRIA BILDNINGEN ÅR 2005

Redigering
SEPPON NIEMELÄ

Översättning
PETER LODENIUS

Grafisk design
REKLAMBYRÅ GFN

Utgivare
Samverkande bildningsorganisationerna

ISBN 952-5349-00-4

Forsberg
Jakobstad 2000

SAMVERKANDE BILDNINGSGRANDEATIONERNA

Det fria bildningsarbetets vision och förverkligande

Det nya utbudet inom det fria bildningsarbetet riktas enligt principen "bildning för alla" speciellt till dem som använt bildningstjänster bara i liten skala eller inte alls, så att antalet deltaganden växer till två miljoner år 2005.

Det fria bildningsarbetets kalkylerade volym uppgår till 350 000 årsstuderande och antalet deltaganden till ca 1,5 miljoner. För att visionen skall förverkligas förutsätter det, utöver de nuvarande, 500 000 nya deltaganden i det fria bildningsarbetets studiecirklar, föreläsningar, kurser, linjer eller projekt. Detta motsvarar ca 15 000 årsstuderande.

Den centrala målsättningen i visionen är att stärka den bildningsmässiga jämlikheten, vilket samtidigt är ett mål som uppställs av lagen om det fria bildningsarbetet. De centrala medlen för att uppnå nya deltaganden och nå nya människor är följande:

1. Modulbaserade studiehelheter utvecklas som befrämjar de grundläggande färdigheterna i informationssamhället, stärker grunden för ett livslångt lärande och utvecklar medborgarsamhällets verksamhet. I dem ingår erkännande av det inlärd.
2. Nya studielinjer öppnas som ger en second chance och som görs studiesocialt jämlika med yrkesstudier.
3. Antalet studiegrupper på lokal och organisationsbas som genomför mångformiga och nätbaserade studier på olika nivåer utökas och de får stöd och yrkeskunnig studiehandledning.

4. Behovet av studier som befrämjar hantverksskicklighet och uttrycksförmåga också på ett hobbyplan tillfredsställs. Utvecklande av hobbyn till näring stöds.
5. Studielinjer som ger allmänbildning, intellektuell och social rehabilitering och motivation skapas för olika grupper av studerande, också äldre. Deltagande möjliggörs genom studiesociala åtgärder. Linjerna kan vara fria eller examensinriktade.
6. För befolkningen i pensionsåldern skapas nya inlärningsmiljöer, också i samarbete med pensionärsorganisationerna.
7. Den studiehandledning som behövs i lokala och regionala utvecklingsprojekt ordnas. De studiemiljöer och den identifiering av det inlärd som behövs för projekt och nätverk skapas. Kunskanndet kan användas också för att utveckla den egna arbetsgemenskapen.
8. Föreningar och medborgarorganisationer erbjuder jämlika möjligheter till mer långsiktig inläring än nu i enlighet med organisationernas egna målsättningar. Studier som stärker demokratiska värderingar betonas.
9. För utslagningshotade skräddarsys studieprojekt som stärker gemenskapen och möjligheterna till kontroll över det egna livet och som åtminstone i det första skedet har fria målsättningar. Nya projekt för uppsökande verksamhet startas bl.a. med hjälp av en studiesedel för individer och grupper.
10. Antalet projekt som vidgar den internationella växelverkan och ger kunskap åt dem som nu står utanför internationaliseringen utökas. Här utnyttjas också organisationernas kontakter till den enskilda medborgarens verksamhetsomgivning. Vidare förutsätter förverkligandet av visionen följande åtgärder:
11. Ett tillräckligt utrednings- och kartläggningsarbete samt tillräcklig dokumentation organiseras för att utveckla det fria bild-

ningsarbetet. Forskningen kring det fria bildningsarbetet utvidgas. Den gemensamma informationen effektivteras.

12. Verksamheten för att utveckla kunnandet och kompetensen inom det fria bildningsarbetet organiseras så, att de anställda har möjlighet att utveckla en toppkompetens inom det fria bildningsarbetets kärnområden och inom den allmänna vuxenutbildningen.
13. Det fria bildningsarbetet får sådana resurser att det har en verklig möjlighet att satsa på studier som stöder jämlikhet, demokrati, pluralism, ett mångkulturellt samhälle och en hållbar utveckling.

Motiveringar för visionen

Det fria bildningsarbetets uppgifter

Det fria bildningsarbetet stöder ett livslångt lärande och de breda målsättningar som uppställts för detta i Finland. Till dem hör en utveckling av personligheten, demokratiska värderingar, fungerande gemenskaper och social samhörighet, vilka har en positiv inverkan också på innovationsandan, produktiviteten och den nationella konkurrenskraften. Omfattande bildningstjänster bör stå till allas förfogande. Alla har rätt till bildning.

I det fria bildningsarbetets självständiga uppgift ingår tre centrala dimensioner:

- Mångsidigheten i personligheten utvecklas genom studier som befrämjar kunskap, konstnärlig färdighet, livs- och världåskådning samt hantverksskicklighet och uttrycksförmåga.
- Medborgarsamhället stärks genom att man ordnar gemenskapers, föreningars och medborgarorganisationers studie- och bildningstjänster.
- Demokratien och dess värden stärks genom att man stöder självständigheten, samarbetsförmågan och omdömesförmågan hos människor.

Dessutom kompletterar det fria bildningsarbetet utbildningssystemet genom att föra möjligheten till examensinriktade studier socialt och geografiskt närmare varje studieintresserad finländare. Yrkesmässiga studier arrangeras på områden som nära ansluter sig till det fria bildningsarbetets specialkunnande eller tjänar grundläggande uppgifter som är humanistiska eller ansluter sig till medborgarsamhället. Här stöder man sig på den gemenskapsinriktade pedagogik som är karakteristisk för detta arbete.

Centrala kännetecken för det fria bildningsarbetet är *frihet, frivillighet, uppgiftsval på egna villkor samt lättillgänglighet*. Innehållet i verksamheten avgörs till väsentlig del av de föränderliga behoven och önskemålen hos de människor och gemenskaper som deltar i den samt hos det övriga medborgarsamhället. I enlighet med sin

grundläggande natur letar det fria bildningsarbetet efter det som är nytt, lämnar plats för nyskapande krafter, håller tröskeln för deltagande låg och reagerar känsligt, flexibelt och snabbt på de nya behov som uppkommer. Det fungerar också som en pedagogisk förnyare och skapar utgående från sin egen tradition en ny lärarroll.

Det fria bildningsarbetet utgör i sig en fungerande demokrati. Verksamhetens fria och frivilliga natur bör bevaras. Ändå betonas under olika tider olika sidor hos det fria bildningsarbetet och dess kärnkunnande där man kan utnyttja detta som redskap för utbildningspolitiska målsättningar.

Förändringar i verksamhetsmiljön

Under början av 2000-talet kan man vänta sig bl.a. följande förändringar i verksamhetsmiljön som påverkar det fria bildningsarbetet:

- Kunnandet är en strategisk resurs hos individer, regioner och folk; uppskattningen av och betydelsen hos vuxenutbildningen växer; man övergår från återkommande utbildning till livslångt lärande. *Behovet av en stark grund för inläring och av breda kompetenser växer, vilket ökar behovet av fritt bildningsarbete.*
- En mångsidigt utvecklad personlighet och ett mångsidigt andligt kapital är egenvärden, men samtidigt en allt viktigare del av de kompetenser som behövs i arbetet. Detta gäller också hantverkskicklighet och uttrycksfärdigheter. *Behovet av ett bildningsarbete som utvecklar personligheten växer.*
- Efter ett skede där individen betonats börjar man på ett nytt sätt se också behovet av gemenskap, vilket leder till att man uppskattar samarbetsförmåga, socialt kapital och genom detta också medborgarsamhället. *Det fria bildningsarbetets betydelse för att stärka gemenskapen och stöda medborgarsamhället växer.*
- Informations- och kommunikationstekniken mångfaldigar möjligheterna för en inläring oberoende av tid och plats; virtuella inlärningsmiljöer skapas; behovet av studierådgivning och individuellt inlärningsstöd växer. *Det fria bildningsarbetet kan föra inlärningsmöjligheter på olika nivåer, också högskolenivån, nära varje finländare.*
- Vid sidan av det nationella och nationalstaten får det internationella och det globala en allt större betydelse; å andra sidan växer de lokala närgemenskapernas och nätens betydelse. *Behovet av studier som stöder dels det lokala, dels det mångkulturella och kunskapen om olika kulturer växer.*

- Demokratin möter nya och delvis allvarliga utmaningar, t.ex. sjunkande valdeltagande, nya extremistiska rörelser och aliering. *Det fria bildningsarbetets betydelse för att stärka de demokratiska värdena växer.*
- Naturen och den ekologiska balansen utsätts för allt allvarligare hot; en hållbar utveckling är en allt centralare målsättning som förenar hela jordklotet. *Det fria bildningsarbetet erbjuder en lämplig arena både för att bli medveten om behovet av en hållbar utveckling och för att skapa idéer för och pröva en livsstil som är förenlig med denna.*
- De unga åldersklasserna krymper samtidigt som utbudet av utbildning på olika nivåer ökar. Tillfällen till inläring erbjuds jämnare under hela livet, också under pensionsåldern. *Det fria bildningsarbetet kan på ett flexibelt sätt svara på bildningsbehoven i alla åldersskeden, också hos de äldre och pensionärerna.*
- En ny ekonomisk, kulturell och social ojämlikhet uppstår, som delvis baserar sig på skillnader i kunnande. Jämlikhet blir ett allt viktigare tyngdpunktsområde inom utbildningspolitiken. *Det fria bildningsarbetet kan på ett flexibelt sätt svara på de utmaningar som går ut på ökad jämlikhet i inläringen.*

Det fria bildningsarbetets uppgifter

Också följande uppgifter för det fria bildningsarbetet betonas under de närmaste åren som en följd av de tyngdpunktsområden som valts för vuxenutbildningspolitiken:

- **Informationssamhällets grundfärdigheter (grunden för inläringen).** För att kunna lära sig livet igenom måste en människa behärska informationssamhällets grundfärdigheter. De är bl.a. förmågan att lära sig, samla och använda information, kommunicera också med olika medel och på olika språk, använda informations- och kommunikationsteknik, kulturella färdigheter samt förmågan till sam-, grupp- och nätverksarbete. Jämlikhet och inriktning på livslångt lärande är viktiga aspekter.
- **Mångformiga inlärmingsmiljöer.** Möjligheten till studier på olika nivåer, också högskolenivån, bör föras närmare människorna genom att man bildar gemenskaper för närinläring och skapar processer som använder mångformig undervisning, informationsnät och virtuella inlärmingsmiljöer.
- **Medborgarsamhället.** Medborgarsamhällets betydelse omvärderas grundligt i diskussionen både i Finland och inom EU. Där utgör medborgerliga färdigheter, fostran till gemenskap samt samhällsdialog och demokrati centrala teman. Man efterlyser verksamhet nedifrån upp och från periferierna mot centrum och nya former för gemenskap.
- **Internationaliseringen** och multikulturaliseringen förutsätter språkkunskaper och kommunikationsförmåga, kunskaper om kulturer och tankesätt, tolerans och annan allmänbildning. Också här är jämlikhetsaspekten viktig.
- **Hantverksskicklighet.** Kunnandekapitalet består av kunskaper och färdigheter; praktiska färdigheter är viktiga både kulturellt sett och med tanke på sysselsättningen. Hantverksskicklighet

och uttrycksförmåga utgör som en hobby en viktig del av ett mångsidigt liv, men kan också ge utkomst.

- **Inläring som äldre och i pensionsåldern.** Det växande antalet åldrande och pensionärer utgör en stor utmaning för vuxenutbildningen. Inläring upprätthåller förmågan att agera som en motiverad anställd och som fullvärdig medborgare i ett samhälle som genomgår snabba förändringar. Erfarenhetens betydelse antas växa.

På ovannämnda punkter bör man utveckla erkännandet av det inlärd, antingen så att målet är en examen eller så att man inom det fria bildningsarbetet godkänner det inlärd på sitt eget sätt. Det är dock viktigt att man får delta i alla det fria bildningsarbetets verksamhetsformer också med fria målsättningar.

Folkbildningsarbetet och medborgarna

Det fria bildningsarbetets nuvarande struktur och verksamhetens volym ger en utmärkt grund för att vidareutveckla verksamheten och möjligheter att ta sig an nya lokala, nationella och internationella bildningsbehov. Över 1,5 miljoner anmälningar görs årligen till det fria bildningsarbetets tjänster. Eftersom en del av anmälnarna deltar i flera verksamheter är antalet människor som deltar i det fria bildningsarbetet lägre.

Kvantitativt är det medborgar- och arbetarinstitutens tjänster som används mest. Antalet deltaganden uppgår till 1 120 000. Studieculturalerna når, främst genom kortkurser, 300 000 deltaganden, medan folkhögskolorna noterar 130 000 deltaganden, delvis i långvariga studier. Deltagarna kan grovt indelas i tre grupper:

- **Studieaktiva vuxna** använder kontinuerligt det fria bildningsarbetets tjänster, de förbättrar t.ex. sina kunskaper eller färdigheter i medborgar- eller arbetarinstitutet eller deltar i sin egen organisations kurser. Eftersom deltagarna har stora möjligheter att påverka tjänsternas innehåll utgör det fria bildningsarbetet för dessa personer ett medel att organisera utvecklande gemensamma inlärningsmiljöer.
- **Tillfälliga användare av bildningstjänster** aktiveras då och då och speciellt när informationen är effektiv och förhållandet mellan utbudets kvalitet och pris är lämpligt. Det avgörande är utbudet på tjänster, inte efterfrågan.
- **Potentiella användare av bildningstjänster** står utanför det fria bildningsarbetets omedelbara inflytande. För att aktivera dem behövs ofta antingen uppsökande verksamhet, ekonomiska sporrar (t.ex. i form av studiesedel) eller rekrytering via organisationer eller gemenskaper. Ur jämlikhetens och demokratis synvinkel är en aktivering av denna grupp till studier ett mycket viktigt mål.

Också användningen av det fria bildningsarbetets tjänster koncentreras. Ändå är användningen inte direkt beroende av människors utbildningsnivå. De högst utbildade använder t.ex. inte nödvändigtvis dessa tjänster, medan det finns människor med mycket låg grundutbildning som deltar i olika verksamhetsformer. Det fria bildningsarbetet utjämnar redan nu utbildningsmöjligheterna.

Den stora majoritet som står utanför bildningstjänsterna utgör också med tanke på det fria bildningsarbetets jämlikhetsuppdrag en stor utmaning som man bör söka besvara också efter den visionperiod som här behandlas. Olika former av gemensam inläring är den enda möjligheten för många människor att medvetet utveckla sig själva. En brådskande uppgift är också att utveckla verksamhetsformer som intresserar män. Att besvara dessa utmaningar förutsätter oftast att man lyckas ordna finansiering av speciella projekt.

Bildningsarbetets servicestrategier

Medborgar- och arbetarinstituten

Medborgar- och arbetarinstituten utgör den viktigaste gruppen inom det fria bildningsarbetet i Finland, beträffande både medlen som används för verksamheten och antalet deltagare. Därför är deras utveckling under de närmaste åren den viktigaste strategiska frågan inom det fria bildningsarbetet.

Medborgar- och arbetarinstituten har många fördelar: nätet täcker hela landet, varje finländare har nära till deras tjänster, i verksamheten har allmänbildning och hantverksfärdighet traditionellt en stark ställning, många institut för också det öppna universitetet nära kommuninvånarna och instituten kan på ett flexibelt sätt tjäna både kommunens och det övriga lokala medborgarsamhällets inlärningsbehov.

För att det fria bildningsarbetets vision skall förverkligas behövs följande åtgärder:

- Medborgar- och arbetarinstituten ses som en viktig del av kommunens bildningsväsen, de omfattas av utvecklingen av den kommunala bildningspolitiken och deras tjänster ses som en grundservice som tillkommer varje kommuninvånare.
- Att det fria bildningsarbetet har en yrkeskunnig ledning och lärarpersonal säkerställs också när läroinrättningar eller tjänster slås ihop eller förvaltningen förnyas.
- I medborgar- och arbetarinstituten utvecklas närinlärningsgemenskaper som socialt stöder och styr inläringen och som använder nätburna och virtuella inlärningsmiljöer för fria studier och studier som syftar till examina, också inom nätuniversitet.
- Undervisning som förbättrar hantverksskicklighet och uttrycksförmåga befrämjas och en modell för erkännande av det inlärdas utvecklas för färdighets- och konstämnen. Kunnandet

används också för att stöda näringsverksamhet och nätverk som uppstår.

- Nya tjänster som stöder lokal organisationsverksamhet och det övriga medborgarsamhället utvecklas.
- Växelverkan mellan arbets- och näringslivet samt institutsarbetet erkänns.

Folkhögskolorna

Folkhögskolorna erbjuder nära hundra platser för närinläring inom det fria bildningsarbetet, utspridda över hela landet. Folkhögskolan är en institution som är välrustad att möta det växande behovet av allmänbildning. Den kan ingå i ett nätverk och därigenom stöda det övriga bildningsarbetet. Genom att utveckla internetpedagogiken har folkhögskolan unika möjligheter att organisera också studier inom ramen för den s.k. second chance. Folkhögskolornas rätt att vara och verka utgående från sina egna värderingar gör dem också till centra för en pluralistisk värdefostran.

För att det fria bildningsarbetets vision skall förverkligas behövs följande åtgärder:

- Folkhögskolorna stöds i sitt uppdrag att erbjuda pedagogiska alternativ som kompletterar och utvidgar det dominerande utbildningssystemet och också ifrågasätter det.
- Antalet studielinjer som ger en s.k. second chance utökas och en rekrytering görs studiesocialt möjlig. En gemenskapsbaserad pedagogik som stöder inläringen utvecklas.
- Folkhögskolorna utvecklas till gemenskaper för närinläring som socialt stöder och styr inläringen och som utnyttjar nätbaserade och virtuella inlärningsmiljöer.
- För äldre och pensionärer öppnas studielinjer och kurser som ger intellektuell och social rehabilitering och som skräd-

darsys enligt de studerandes behov. Deltagande möjliggörs ekonomiskt och studiesocialt.

Bildningsförbunden och studiecentralerna

Bildningsorganisationernas huvuduppgift är det landsomfattande organisatoriska bildningsarbetet, vilket innebär att de fungerar som medborgarsamhällets läroinrättningar. Målet för arbetet är en aktiv medborgare och varje medborgares möjligheter att bemästra samhällsförändringarna på ett nyskapande sätt. Genom organisationerna når verksamheten dels den lokala nivån, dels den internationella och globala nivån. De flesta studiecentralerna upprätthålls av ett bildningsförbund, vilket ger en estetisk och etisk betoning åt deras personlighetsutvecklande uppdrag.

- Bildningsförbundens informationsnätjänster, virtuella inlärningsmiljöer och undervisningen om hur dessa ska brukas utvecklas så att de svarar mot medborgarsamhällets och organisationernas landsomfattande och internationella behov.
- Bildningsförbundens möjligheter att stärka demokratin utvidgas också så att de ordnar forskning, seminarier och annan medborgardiskussion om målsättningarna för den samhälleliga utvecklingen och om framtiden.
- Man ser till att föreningar och medborgarorganisationer betjänas jämbördigt av studiecentralerna och att organisationernas anställda och förtroendevalda kan utveckla det kunnande och den kompetens som behövs i organisationsarbetet.
- Bildningsförbunden uppmuntras att bl.a. organisationsvägen utveckla möjligheter till internationalisering speciellt för dem som nu inte har internationella kontakter.
- Studier och inlärningsmiljöer inriktade på amatörkonst, konstfostran och ideologiskt-etiska frågor utvecklas.

Gemensamma projekt

Det fria bildningsarbetet genomförs under visionsperioden följande gemensamma projekt som organiseras av Samverkande bildningsorganisationerna:

- Ett system för erkännande av det inlärdas utvecklas så att det fria bildningsarbetets natur bevaras. En central ställning får då modulstrukturer, portfölj- eller studiepasslösningar och vid behov nivåprov. En väsentlig uppgift är att bygga upp en sådan grund för "examina" inom det fria bildningsarbetet som tillåter olika utformningar i olika läroinrättningar, men som ändå ger uppgifter om det verkliga kunnande som inhämtats i det fria bildningsarbetet och organisationsverksamheten. Utformningen kan möjliggöra olika tyngdpunkter, men det bör framgå i vilken mån studierna innehåller a) informationssamhällets grundfärdigheter (inlärningsförmåga, förmåga att skaffa och använda information, grupp- och nätverksarbete, innovations- och framtidsfrågor samt kulturella färdigheter), b) medborgarfärdigheter (t.ex. på organisationsverksamhetens och demokratis områden) samt färdigheter på hantverkets och konstens områden.
- Som ett gemensamt projekt skapas ett studieutbud för äldre och pensionärer som består av tjänster inom alla grupper av läroinrättningar.
- En studiehelhet som stärker demokratin utvecklas, bestående av studier som utvecklar förmågan att utforma den egna åskådningen och att framföra den, som utvecklar en demokratisk personlighet och förmågan att bedöma ens egen ställning och de krafter som inverkar på den samt förståelsen av hur samhället fungerar och hur man skapar målsättningar för dess utveckling.

Personalens mängd och kunnande

Den centrala undervisningspersonalen inom det fria bildningsarbetet består av tre grupper. Det finns omkring 2 000 fast anställda och flera tiotals tusen timlärare, medan flera hundra människor verkar inom organisationerna som utbildningsansvariga. De fast anställda är antingen lärare eller studieplanerare. Kraven på kunnande inom det fria bildningsarbetet är höga och det kompetensområde som behövs är brett. Därför är utvecklandet av undervisnings- och den övriga personalens eget kunnande en nyckelfråga för hela sektorn.

Under visionsperioden genomförs en process för att utveckla kunnandet och kompetensen inom det fria bildningsarbetet (vsop), som förbättrar bildningsarbetarnas grundutbildning, deras specialkunnande på det fria bildningsarbetets område, gör sektorns identitet klarare samt ökar forskningen inom den.

Ekonomi och organisationer

Det fria bildningsarbetets andel av de medel som används för vuxenutbildningen uppgår nu till ca 20 procent och statsandelen av alla kostnader för verksamheten är under 50 procent. Depressionsårens sparbeslut drabbade det fria bildningsarbetet betydligt hårdare än genomsnittligt. Detta försämrade det fria bildningsarbetets villkor. Det är lättast att söka kvantitativ tillväxt och ekonomisk lönsamhet hos dem som redan är vana att använda bildningstjänster. Detta har negativt påverkat det fria bildningsarbetets insatser för jämlikhet och demokrati.

När finansieringen utvecklas är ett centralt mål att det fria bildningsarbetets institutioner skall kunna satsa på verksamhetsformer som ökar jämlikheten och på uppsökande verksamhet. Speciellt viktigt är detta i projekt som söker förhindra utslagning.

Det fria bildningsarbetets organisationers betydelse växer också för den skull att intresseorganisationers betydelse som utvecklare av kunnandet växer. SBO erbjuder en möjlighet till samarbete och gemensamma projekt inom sektorn. Dessa projekt bör organiseras till ett nätverk som möjliggör samordnad verksamhet. Också SBO:s organisationsstruktur bör förnyas så att SBO effektivt kan fungera som ett arbetsredskap för sektorns gemensamma strävanden. *Det behövs i vårt land ett forsknings- och utvecklingscentrum för det fria bildningsarbetet.*

